

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Пономаренко Олена Едуардівна

УДК 658.15:[005.934:005.21]+336.7(043.3)

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Верещагіна Ганна Валентинівна,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри економіки, організації та
планування діяльності підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Мартинюк Володимир Петрович,
Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки;

кандидат економічних наук, доцент
Сабліна Наталія Вікторівна,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри фінансів.

Захист відбудеться «7» лютого 2013 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр К 64.055.02, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий « » грудня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Мартиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання промисловості України для забезпечення їх сталого розвитку необхідною є здатність до протидії негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів. В умовах кризових тенденцій світової економіки особливо вразливою є фінансова сфера діяльності суб'єктів господарювання промисловості, що зумовлює необхідність подальших розробок із забезпечення їх фінансової безпеки у стратегічній перспективі. У зв'язку з цим нагальними є дослідження із забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості в цілому та розроблення стратегій їх фінансової безпеки зокрема. У вітчизняній економіці однією з основних галузей промисловості є галузь машинобудування (обсяги реалізованої продукції підприємств машинобудування становили 116348,5 млн грн у 2010 р. і 154185,9 млн грн у 2011 р., тобто 10,9% і 11,6% загального обсягу реалізованої продукції підприємств промисловості відповідно). Окрім того, у 2011 р. 18% експорту склали товари саме галузі машинобудування. Наведені дані зумовлюють актуальність і практичну важливість забезпечення фінансової безпеки та розробки відповідних стратегічних рішень для підприємств машинобудування України.

Проблемам аналізу та забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання різних галузей економіки присвятили свої дослідження такі вчені, як: Ареф'єва О. В., Ашуєв А. М., Барановський О. І., Бланк І. О., Василенко В. О., Васильєва Т. А., Геєць В. М., Головченко О. М., Горячева К. С., Гринюк Н. А., Діденко О. Н., Єпіфанов А. А., Єрмошенко М. М., Кім Ю. Г., Козаченко Г. В., Козьменко О. В., Кизим М. О., Кириленко В. І., Кириченко О. А., Клебанова Т. С., Кракос Ю. Б., Кузенко Т. Б., Литовченко О. Ю., Ляшенко О. М., Мартиненко В. О., Мартиненко В. П., Мартинюк В. П., Медведєва І. Б., Молдавська Є. В., Плиса В. Й., Пономарьов В. П., Приймак І. І., Разгон Р. О., Реверчук Н. Й., Сабліна Н. В., Черняк О. І., Шелест В. В. та інші. Однак існуючі розробки вимагають удосконалення з точки зору формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості з урахуванням впливу факторів макро- та мікроекономічних рівнів внутрішнього та зовнішнього середовища. Визначені аспекти зумовили вибір теми дослідження, його мету і задачі.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок досліджень відповідає планам наукових досліджень Харківського національного економічного університету за темою «Розробка методичних підходів щодо управління фінансовим забезпеченням суб'єктів господарювання з урахуванням можливостей їх інноваційного розвитку» (номер державної реєстрації 0111U006803), у межах якої обґрунтовано пропозиції з оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості на основі розрахунку інтегральних показників оцінки рівня зовнішньої та внутрішньої фінансової безпеки за її сферами з урахуванням комплексу якісних і кількісних характеристик.

Мета та задачі дослідження. Метою дисертації є вдосконалення теоретичних положень і розробка методичного забезпечення з формування стратегій фінансової

безпеки суб'єктів господарювання промисловості, а саме: підприємств важкого машинобудування.

Для досягнення цієї мети у дисертації поставлено такі задачі:

уточнити визначення поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості на основі узагальнення існуючих підходів;

узагальнити та вдосконалити теоретичні положення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості за сферами внутрішнього та зовнішнього середовища;

запропонувати послідовність етапів формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості;

обґрунтувати систему часткових показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості;

розробити процедуру формування інтегральних показників внутрішньої та зовнішньої складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості за сферами на основі уточненого складу часткових показників;

розробити методичний підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості з використанням ретроспективних статистичних даних;

обґрунтувати і розробити методичне забезпечення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості (підприємств важкого машинобудування) залежно від рівня їх фінансової безпеки;

сформувані стратегії фінансової безпеки для досліджуваних підприємств важкого машинобудування у відповідності до її рівня щодо внутрішнього та зовнішнього середовища.

Об'єкт дослідження – процеси оцінювання та формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості.

Предмет дослідження – теоретичні положення, методичні підходи, методи формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості з урахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці вітчизняних та іноземних учених у галузі оцінки та формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання різних галузей промисловості.

У процесі дослідження використано такі методи: *структурно-логічного та монографічного аналізу* – у процесі аналізу та узагальнення існуючих підходів до визначення фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, а також при аналізі, узагальненні та вдосконаленні теоретичних аспектів розробки стратегій їх фінансової безпеки; *економіко-статистичного аналізу* – у процесі розрахунку кількісних показників зовнішньої та внутрішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону; *експертних оцінок та аналізу ієрархії* – для оцінки вагомості якісних показників внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки промислових підприємств за сферами; *багатовимірною статистичного та кореляційно-регресійного аналізу, положення теорії нечітких множин* – для формування таксономічних показників кількісних складових внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання

промисловості за сферами фінансової безпеки та визначення діапазонів рівнів фінансової безпеки на прикладі суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону; *методичний апарат теорії ймовірності та марківських процесів* – для прогнозування рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону.

Поставлені задачі вирішувались з використанням пакетів прикладних програм Microsoft Excel, Statistica, Eviews та Mathcad.

Інформаційною базою дослідження були статистичні матеріали Державної служби статистики України, Національного банку України та Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України», звітні та статистичні дані результатів функціонування суб'єктів господарювання промисловості України.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримано обґрунтовані результати, які полягають у розробленні теоретико-методичного забезпечення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, що характеризується науковою новизною:

удосконалено:

методичне забезпечення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, що, на відміну від існуючих, базується на: визначенні зміни рівня фінансової безпеки у часі з використанням методів теорії ймовірностей, ланцюгів Маркова (процесів з короткостроковою пам'яттю); використанні матриці ухвалення стратегічних рішень, розробленої за інтегральними показниками зовнішньої та внутрішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень з визначення стратегій фінансової безпеки в процесі їх формування;

систему часткових показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості за сферами, що відрізняється від існуючих складом кількісних і якісних показників; щодо внутрішньої фінансової безпеки до кількісних показників додатково включено показники інноваційної активності, до якісних – показники розвитку фінансового потенціалу підприємств; щодо зовнішньої фінансової безпеки, як додаткові кількісні показники запропоновано використовувати показники розвитку інноваційно-інвестиційних процесів на макроекономічному рівні, якісні – показники сприятливості зовнішнього фінансового середовища, що дозволяє підвищити адекватність результатів оцінки фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості її фактичному рівню;

процедуру формування інтегральних показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості за її сферами, відмінністю якої є запропоновані етапи: відбір релевантних у сучасних умовах господарювання часткових показників фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості з використанням методів таксономічного та кореляційного аналізу; визначення їх значущості з використанням кореляційно-регресійного й експертного аналізу; розрахунок інтегральних показників за кожною сферою фінансової безпеки методом адитивної згортки, що уможливорює визначення

сприятливості зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища суб'єктів господарювання промисловості в процесі управління фінансовими ресурсами;

дістали подальшого розвитку:

методичний підхід до оцінювання рівня внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, що, на відміну від існуючих, полягає в: урахуванні впливу нестабільних факторів зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища за сферами фінансової безпеки (забезпечення зростання доходності капіталу підприємства, формування фінансових ресурсів, забезпечення фінансової стабільності та мінімізації ризиків, інвестиційно-інноваційною); обґрунтуванні та побудові шкали визначення рівнів і діапазонів фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості (низького, середнього та високого) з використанням методів кластерного аналізу і нечітких множин; розробленні рекомендацій з її підвищення, що забезпечує здатність підприємств пристосовуватися до змін зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища;

визначення поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання, відмінністю якого є тлумачення безпеки у динамічному аспекті як діяльності та у статичному – як фінансового стану, який характеризується збалансованістю, якістю використання фінансових інструментів підприємства та здатністю забезпечувати його стабільний розвиток, витримуючи негативний вплив зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони являють собою конкретні науково-практичні рекомендації з формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості. Практичне використання рекомендацій з оцінки рівня зовнішньої та внутрішньої фінансової безпеки суттєво підвищує обґрунтованість управлінських рішень щодо розвитку підприємства, оскільки дозволяє враховувати комплекс зовнішніх і внутрішніх факторів макро- і мікроекономічного рівня.

Запропоновані в дисертації наукові розробки й практичні рекомендації мають прикладний характер і використовуються на підприємствах промисловості Харківського регіону, що підтверджено відповідними довідками. Зокрема, методичні рекомендації з аналізу рівня фінансової безпеки підприємства на основі врахування комплексу якісних і кількісних показників зовнішнього та внутрішнього середовища за різними сферами фінансової безпеки підприємства, а також розробки з розрахунку інтегральних показників оцінки рівня фінансової безпеки за всіма сферами фінансової безпеки запроваджено на ТОВ «НВЦ тягового рухомого складу» (довідка № 141/11 від 21.10.2011 р.); методичні рекомендації щодо розробки стратегій фінансової безпеки, що базуються на прогнозуванні її рівня з використанням методів теорії ймовірностей, впроваджено на ТОВ «НВП «Турбоенергосервіс» (довідка № 1-40/29-200 від 24.10.2011 р.); розробки з визначення діапазонів різних рівнів фінансової безпеки на основі оцінки комплексу якісних і кількісних показників зовнішнього й внутрішнього середовища та пропозиції з формування стратегій фінансової безпеки за сферами з урахуванням її рівня впроваджено на ДП ХМЗ «ФЕД» (довідка № 250-06/11 від 16.02.2012 р.).

Теоретичні положення та окремі практичні розробки, що містяться у дисертації, використовуються у навчальному процесі ХНЕУ при викладанні

дисципліни «Методи діагностики діяльності підприємства» – методичне забезпечення діагностики фінансової безпеки підприємства (довідка від 28.02.2012 р.)

Особистий вклад здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій викладено авторський підхід до проблеми формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості. Основні ідеї, положення та висновки дисертації одержані здобувачем самостійно. У спільно опублікованих роботах внесок здобувача вказано в списку публікацій, наведеному в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки, викладені в дисертації, доповідалися та обговорювалися на таких науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція молодих учених, аспірантів і студентів «Актуальні проблеми науки та освіти молоді: теорія, практика, сучасні рішення – 2010» (Харків, 16 – 17 квітня 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 15 – 16 листопада 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (Харків, 15 – 16 листопада 2011 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу» (Львів, 10 – 11 лютого 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Роль вищих навчальних закладів у розвитку та популяризації фондового ринку України» (Київ, 24 лютого 2012 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертації знайшли відображення в 13 наукових працях, у тому числі – 9 статей у наукових фахових виданнях, 4 – у матеріалах конференцій загальним обсягом 5,7 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить – 5,32 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 225 найменувань на 24 сторінках і 10 додатків на 49 сторінках. Роботу викладено на 262 сторінках машинописного тексту, вона містить 55 таблиць (з них 1 займає 1 повну сторінку), 37 рисунків. Обсяг основного тексту дисертації становить 188 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету, задачі, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну, практичне значення, наведено дані щодо апробації та публікації отриманих результатів.

У **першому розділі** – «**Теоретичні положення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості**» – уточнено визначення поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості на основі узагальнення існуючих підходів; узагальнено та вдосконалено теоретичні положення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості за сферами внутрішнього та зовнішнього середовища; запропоновано послідовність етапів формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості.

На основі результатів аналізу існуючих наукових підходів визначено, що при формулюванні поняття фінансової безпеки (ФБ) їх розподілено на дві групи: у

першій науковці розглядають ФБ як визначений стан чи рівень стану, у другій – як діяльність з досягнення підприємством визначеного стану. З огляду на те, що ФБ є динамічною характеристикою, яка значною мірою залежить від умов, методів і результатів управління, запропоновано її уточнене визначення, за яким ФБ є якісно та кількісно визначеним фінансовим станом суб'єкта господарювання та діяльністю, спрямованою на досягнення даного стану, який характеризується збалансованістю та якістю використання фінансових інструментів суб'єкта господарювання, здатністю забезпечувати його розвиток, витримуючи негативний вплив дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

На основі узагальнення теоретичних положень уточнено визначення поняття стратегії ФБ підприємства, що сформульоване таким чином: стратегія ФБ підприємства являє собою один із видів функціональних стратегій підприємства, що забезпечує захист його фінансових інтересів від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища шляхом формування довгострокових цілей, вибору шляхів їх досягнення у вигляді тактичних дій, адекватного коригування форм захисту при зміні впливу факторів фінансового середовища функціонування підприємства. Ґрунтуючись на запропонованому визначенні, проаналізовано практику діяльності промислових підприємств важкого машинобудування та виділено переважні сфери їх ФБ, основні завдання формування стратегій, що наведено на рис. 1.

Рис. 1. Основні завдання формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання для кожної її сфери

Виділення сфер є доцільним, оскільки звужує проблему пошуку слабких місць у фінансовій діяльності суб'єкта господарювання і, таким чином, забезпечує обґрунтований вибір та формування стратегій, спрямованих на конкретні сфери фінансового середовища. Це, у свою чергу, приводить до формування здатності підвищення рівня контролю з боку керівництва за фінансовим станом підприємства взагалі та рівнем його ФБ зокрема, а також до здатності забезпечення адаптованості

стратегії ФБ до змін зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища. На основі проведеного аналізу існуючих методичних підходів до визначення стратегій ФБ суб'єктів господарювання промисловості у дисертації обґрунтовано й уточнено послідовність етапів їх формування (рис. 2).

Рис. 2. Послідовність етапів формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості

Запропонована послідовність є достатньо універсальною, але, оскільки планується здійснення всіх етапів виконувати на прикладі даних функціонування суб'єктів господарювання промисловості (підприємств важкого машинобудування), за сутністю послідовність буде враховувати специфіку саме цих підприємств при розрахунку інтегральних показників ФБ і діапазонів їх значень для різних рівнів ФБ.

У другому розділі – «Аналіз рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості» – обґрунтовано систему часткових показників і процедуру формування інтегральних показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої складових фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості.

У дисертаційній роботі визначено, що підходи науковців до оцінювання фінансової безпеки суб'єктів господарювання в цілому доцільно розподілити на дві групи. Для першої групи характерним є здійснення оцінювання шляхом аналізу показників внутрішнього середовища, для другої – внутрішнього та зовнішнього середовища. У роботі запропоновано оцінювати фінансову безпеку суб'єктів

господарювання промисловості згідно з підходом другої групи. Шляхом узагальнення наукових підходів обґрунтовано основні фактори внутрішнього середовища, що впливають на фінансову безпеку суб'єктів господарювання промисловості. Визначеним факторам поставлено у відповідність групи показників, отримані за результатами аналізу літературних джерел, практики діяльності підприємств і вітчизняного законодавства для кожної зі сфер фінансової безпеки. Сформовану систему кількісних та якісних часткових показників оцінювання внутрішньої фінансової безпеки (ВФБ) суб'єктів господарювання промисловості для сфери забезпечення зростання доходності капіталу підприємства наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Часткові показники оцінки ВФБ для сфери забезпечення зростання
доходності капіталу підприємства**

Кількісні показники	Якісні показники
Коефіцієнт рентабельності активів, що використовуються (Кра); Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (Крвк); Коефіцієнт рентабельності діяльності (Крд); Коефіцієнт рентабельності продукції (Крп)	Потенціал зростання прибутку від реалізації продукції (X1); Потенціал зростання прибутку від іншої операційної діяльності (X2); Потенціал збільшення рівня фінансової рентабельності (X3); Потенціал зниження обсягу капітальних вкладень без втрати прибутків (X4)

Для сфери формування фінансових ресурсів підприємства обґрунтовано такий перелік часткових кількісних показників ВФБ суб'єктів господарювання промисловості: коефіцієнти покриття (Кп), швидкої ліквідності (Кшл), абсолютної ліквідності (Кал), співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Ксдкз), ліквідності при мобілізації засобів (Клпмз), оборотності активів (Коа), оборотності кредиторської заборгованості (Кокз), оборотності дебіторської заборгованості (Кодз), оборотності матеріальних запасів (Комз), оборотності основних засобів (Кобоз), оборотності власного капіталу (Ковк), оборотності запозиченого капіталу (Козк). До часткових якісних показників ВФБ цієї сфери віднесено: потенціал формування власних фінансових ресурсів із внутрішніх джерел (X5); потенціал формування фінансових ресурсів із зовнішніх джерел (X6); рівень самофінансування розвитку (X7).

Для сфери забезпечення фінансової стабільності підприємства та мінімізації ризиків до складу часткових кількісних показників ВФБ включено коефіцієнти: автономії (Ка), фінансування (Кф), заборгованості (Кз), поточної заборгованості (Кпз), довгострокової фінансової незалежності (Кдфн), маневреності власного капіталу (Кмвк), фінансової стабільності (Кфс), фінансового левериджу (Кфл), забезпеченості власними оборотними засобами (Кзвос). До переліку часткових якісних показників ВФБ віднесено: потенціал підвищення фінансової стійкості підприємства (X8); рівень ефективності зовнішнього страхування фінансових ризиків підприємства (X9); потенціал мінімізації фінансових ризиків підприємства (X10); рівень диверсифікації фінансової діяльності (X11); рівень податкових пільг підприємства (X12).

Інвестиційно-інноваційна сфера характеризується переліком часткових кількісних показників ВФБ суб'єктів господарювання промисловості, що включає коефіцієнти: рентабельності інвестицій (Крі), забезпеченості інтелектуальною власністю (Кзів), освоєння нової техніки (Конт), освоєння нової продукції (Конп). До часткових якісних показників ВФБ за даною сферою запропоновано включати: потенціал зростання інвестиційної активності підприємства (X13); потенціал збільшення ефективності фінансових інвестицій підприємства (X14); рівень відповідності фінансових інструментів і технологій сучасним вимогам (X15).

З використанням методів монографічного та структурно-логічного аналізу обґрунтовано основні фактори, що зумовлюють зовнішню фінансову безпеку (ЗФБ) суб'єктів господарювання промисловості за сферами ФБ, і якісні та кількісні часткові показники, які відображають вплив виявлених факторів (табл. 2).

Таблиця 2

Часткові показники оцінки ЗФБ за сферами ФБ

Сфера ФБ	Характеристика показників	Перелік показників
Сфера забезпечення зростання доходності капіталу підприємства	Кількісні	Приріст ВВП України (Y1); приріст рівня доходів населення (Y2); приріст промислового виробництва за регіоном (Y3); приріст сальдо експортних/імпортних операцій промислової продукції в регіоні (Y4); приріст цін продукції промисловості (Y5); приріст обсягу основних засобів підприємств промисловості України (Y6); приріст долі збиткових підприємств у регіоні (Y7); приріст обсягів реалізованої продукції підприємств промисловості (Y8)
	Якісні	Рівень суспільно-політичної стабільності в Україні (Z1); рівень сприятливості політики уряду та органів місцевого врядування для підприємства (Z2); рівень конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому товарному ринку (Z3); рівень обсягів держзакупівель і держзамовлень (Z4); рівень конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому товарному ринку (Z5)
Сфера формування фінансових ресурсів підприємства	Кількісні	Приріст відсоткової ставки банків України за кредитами в національній валюті (Y9); приріст облікової ставки НБУ (Y10); приріст обсягів торгів на фондовому ринку України (Y11); приріст обсягів випуску цінних паперів на фондовому ринку (Y12)
	Якісні	Рівень сприятливості системи державного регулювання норм і методів амортизації активів (Z6); рівень сприятливості системи державного регулювання кредитної діяльності (Z7); рівень сприятливості кредитної політики банків для підприємства (Z8); рівень доступності послуг фінансового лізингу для підприємства (Z9)
Сфера забезпечення фінансової стабільності підприємства та мінімізації ризиків	Кількісні	Приріст валових страхових премій страхових компаній України (Y13); приріст валових страхових виплат страхових компаній України (Y14)
	Якісні	Рівень сприятливості системи оподаткування для розвитку підприємств промисловості (Z10); рівень сприятливості системи державного регулювання страхової діяльності (Z11); рівень покращення стану фінансової системи держави (Z12); рівень стабільності господарських зв'язків підприємства з постачальниками сировини та матеріалів (Z13); рівень виконання зобов'язань партнерами підприємства (Z14)
Інвестиційно-інноваційна сфера	Кількісні	Приріст прямих іноземних інвестицій в економіку України (Y15); приріст інвестицій в основний капітал підприємств промисловості регіону (Y16); приріст питомої ваги підприємств промисловості України, що впроваджували інновації (Y17)
	Якісні	Рівень сприятливості системи державного регулювання емісійної діяльності підприємств промисловості України (Z15); рівень сприятливості системи державного регулювання інвестиційної діяльності підприємств промисловості (Z16); рівень сприятливості державної політики залучення та захисту іноземних інвестицій (Z17); рівень використання результатів технологічного прогресу у фінансовій сфері діяльності підприємства (Z18); рівень інвестиційної привабливості підприємства (Z19)

Розроблено процедуру формування інтегральних показників оцінювання ВФБ та ЗФБ суб'єктів господарювання промисловості, що складається з етапів: відбір релевантних у сучасних умовах господарювання часткових кількісних та якісних показників за кожною зі сфер ФБ; визначення значущості цих показників та розрахунок інтегральних показників ВФБ і ЗФБ за сферами ФБ методом адитивної згортки.

На основі використання наведених у табл. 1, 2 груп часткових показників за сферами ФБ розраховано таксономічні показники оцінки кількісної складової внутрішньої та зовнішньої ФБ за сферами ФБ на прикладі чотирнадцяти машинобудівних підприємств Харківського регіону за період з 2004 по 2010 роки; визначено часткові кількісні показники, мінливість значень яких характеризується високим рівнем кореляції (коефіцієнти кореляції є більшими, ніж 0,5) та обрано такі, що характеризуються більшим рівнем статистичного зв'язку з таксономічними показниками ФБ за її сферами та, відповідно, є релевантними у сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання промисловості. Остаточний склад часткових показників, які запропоновано включати до інтегральних показників ВФБ і ЗФБ суб'єктів господарювання промисловості для всіх сфер ФБ, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Перелік часткових показників, що увійшли до складу інтегральних для оцінки ВФБ і ЗФБ за сферами ФБ

Сфера ФБ	Складова ФБ	Перелік показників
Сфера забезпечення зростання доходності капіталу підприємства	Внутрішня	Кра; Крвк; Крп, X1, X2, X3, X4
	Зовнішня	Y1, Y4, Y6, Y8, Z1, Z2, Z3, Z4, Z5
Сфера формування фінансових ресурсів підприємства	Внутрішня	Кшл, Коа, Кодз, Ковк, Козк, X5, X6, X7
	Зовнішня	Y9, Y11, Y12, Z6, Z7, Z8, Z9
Сфера забезпечення фінансової стабільності підприємства та мінімізації ризиків	Внутрішня	Кдфн, Кмвк, Кфс, Кфл, X8, X9, X10, X11, X12
	Зовнішня	Y14, Z10, Z11, Z12, Z13, Z14
Інвестиційно-інноваційна сфера	Внутрішня	Крі, Кзів, Конт, Конп, X13, X14, X15
	Зовнішня	Y15, Y16, Y17, Z15, Z16, Z17, Z18, Z19

Відповідно до розробленої процедури визначено коефіцієнти вагомості часткових кількісних показників складових внутрішньої та зовнішньої ФБ за сферами шляхом побудови регресійних моделей, що характеризують взаємозв'язок таксономічних і часткових показників, на основі панельних даних (для груп кількісних показників ВФБ) та стандартної регресійної моделі (для груп кількісних показників ЗФБ). Коефіцієнти детермінації для всіх побудованих моделей знаходяться в діапазоні від 0,82 до 0,99, що підтверджує їх адекватність.

З використанням методів експертних оцінок та аналізу ієрархії здійснено оцінку вагомості якісних показників ВФБ і ЗФБ за всіма сферами ФБ. Коефіцієнти конкордації для всіх сфер ФБ знаходяться в діапазоні від 0,8 – 0,91, кількість експертів – 20. У дисертації обґрунтовано доцільність використання інтегральних показників ФБ за всіма сферами ФБ для формування її стратегій щодо суб'єктів господарювання промисловості.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості» – розроблено методичний підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості з використанням ретроспективних статистичних даних; обґрунтовано та розроблено методичне забезпечення з формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості (підприємств важкого машинобудування) залежно від рівня їх фінансової безпеки; сформовано стратегії фінансової безпеки підприємств важкого машинобудування у відповідності до її рівня щодо внутрішнього і зовнішнього середовища.

Розроблено методичний підхід до оцінювання рівня внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, що складається з таких етапів: 1. Розрахунок інтегральних показників зовнішньої та внутрішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості за сферами ФБ на основі розробленої системи часткових показників. 2. Визначення рівнів ФБ суб'єкта господарювання промисловості за складовими (зовнішньою та внутрішньою) для кожної зі сфер фінансової безпеки на основі використання розробленої шкали.

За обґрунтованою системою часткових показників, їх значущістю, методом адитивної згортки розраховано інтегральні показники ВФБ і ЗФБ за сферами ФБ для 14 досліджуваних підприємств важкого машинобудування за період з 2004 по 2010 рр. Їх значення, наприклад, для сфери забезпечення зростання доходності капіталу підприємства, в основному знаходиться в діапазоні від 0,381 до 0,599 для ВФБ і від 0,198 до 0,264 для ЗФБ, що свідчить про наявність резервів, оскільки максимальне значення інтегральних показників відповідає 1.

Шляхом використання методів статистичного та експертного аналізу здійснено оцінку рівня зовнішньої та внутрішньої ФБ промислових підприємств Харківського регіону за всіма сферами ФБ за період з 2004 по 2010 рр. З використанням методів кластерного аналізу та теорії нечітких множин розраховано діапазони значень інтегральних показників для різних рівнів фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості. Для сфери забезпечення зростання доходності капіталу підприємства отримано такі діапазони: за внутрішньою складовою діапазон низького рівня ФБ – [0; 0; 0,357; 0,381], середнього – [0,357; 0,381; 0,599; 0,619], високого – [0,599; 0,619; 1; 1]; за зовнішньою складовою діапазон низького рівня ФБ – [0; 0; 0,179; 0,198], середнього рівня ФБ – [0,179; 0,198; 0,264; 0,273], високого – [0,264; 0,273; 1; 1]. Для сфери формування фінансових ресурсів підприємства: за внутрішньою складовою низький рівень ФБ характерний для діапазону [0; 0; 0,356; 0,399], середній – [0,356; 0,399; 0,555; 0,597], високий – [0,555; 0,597; 1; 1]; за зовнішньою складовою діапазон низького рівня ФБ – [0; 0; 0,215; 0,227], середнього – [0,215; 0,227; 0,353; 0,408], низького – [0,353; 0,408; 1; 1]. Для сфери забезпечення фінансової стабільності підприємства та мінімізації ризиків: за внутрішньою складовою ФБ низький рівень безпеки суб'єкта господарювання в діапазоні [0; 0; 0,242; 0,246], середній – [0,242; 0,246; 0,383; 0,404], високий – [0,383; 0,404; 1; 1]; за зовнішньою складовою низький рівень ФБ у інтервалі [0; 0; 0,38; 0,393], середній – [0,38; 0,393; 0,469; 0,497], високий – [0,469; 0,497; 1; 1]. Для інноваційно-інвестиційної сфери за внутрішньою складовою низький рівень ФБ відповідає інтервалу [0; 0; 0,139; 0,143], середній –

[0,139; 0,143; 0,229; 0,261], високий – [0,229; 0,261; 1; 1]; за зовнішньою складовою низький рівень ФБ відповідає інтервалу [0; 0; 0,148; 0,174], середній – [0,148; 0,174; 0,203; 0,21], високий – [0,203; 0,21; 1; 1].

Визначено рівень ФБ за її сферами для чотирнадцяти суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону за досліджуваний період. Отриманий розподіл суб'єктів господарювання за сферою забезпечення зростання доходності капіталу підприємства у 2010 р. наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Розподіл суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону залежно від рівня їх ФБ для сфери забезпечення зростання доходності капіталу підприємства у 2010 р.

Сфера ФБ	Складова ФБ	Рівень ФБ	Підприємство
Сфера забезпечення зростання доходності капіталу підприємства	Внутрішня	Низький	ПАТ «Харківський завод «Гідропривід», ПАТ «Вовчанський агрегатний завод», ВАТ «Завод «Потенціал», ВАТ «Харківський котельно-механічний завод», ВАТ «Харківський верстатобудівний завод»
		Середній	ПАТ «ХМЗ «Світло шахтаря», ВАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ВАТ «Харківхолодмаш», ВАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Електромашина», ПАТ «РОСС», ВАТ «Турбоатом»
		Високий	ДП ХМЗ «ФЕД», ВАТ «Харківський підшипниковий завод»
	Зовнішня	Низький	ВАТ «Харківський котельно-механічний завод», ВАТ «Харківський верстатобудівний завод»
		Середній	ВАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш», ПАТ «Харківський завод «Гідропривід», ВАТ «Харківхолодмаш», ПАТ «Вовчанський агрегатний завод», ВАТ «Завод ім. Фрунзе», ПАТ «Електромашина», ВАТ «Завод «Потенціал», ПАТ «РОСС»
		Високий	ПАТ «ХМЗ «Світло шахтаря», ДП ХМЗ «ФЕД», ВАТ «Харківський підшипниковий завод», ВАТ «Турбоатом»

За іншими сферами ФБ у 2010 році 14 досліджуваних підприємств характеризувалися таким розподілом з огляду на рівень їх ФБ: за сферою формування фінансових ресурсів підприємства 5 підприємств мали високий рівень ВФБ і 4 підприємства – високий рівень ЗФБ; 6 підприємств – середній рівень ВФБ і 9 – середній рівень ЗФБ; 3 підприємства – низький рівень ВФБ і 1 – низький рівень ЗФБ. За сферою забезпечення фінансової стабільності підприємства та мінімізації ризиків 3 підприємства було віднесено до діапазону з високим рівнем ВФБ та були відсутні підприємства з високим рівнем ЗФБ; 8 підприємств віднесено до діапазону із середнім рівнем ВФБ і 5 – із середнім рівнем ЗФБ; 3 підприємства характеризувались низьким рівнем ВФБ, 9 – низьким рівнем ЗФБ. За інвестиційно-інноваційною сферою 4 підприємства мали високий рівень ВФБ і 5 – високий рівень ЗФБ; 6 підприємств мали середній рівень ВФБ і 7 – середній рівень ЗФБ; 4 підприємства – низький рівень ВФБ і 2 – низький рівень ЗФБ.

Таким чином, у 2010 році питома вага суб'єктів господарювання, що характеризувалися низьким рівнем зовнішньої та внутрішньої ФБ за всіма її сферами, складала 26%, середнім рівнем – 50% і високим рівнем ФБ – 24% від загальної кількості суб'єктів.

Розроблено методичне забезпечення з формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, що полягає у виконанні таких дій: 1. Реалізація етапів розробленого в дисертаційній роботі методичного підходу до визначення рівня внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості. 2. Прогнозування рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання за запропонованими інтегральними показниками з використанням методів теорії ймовірності. 3. Вибір стратегій фінансової безпеки суб'єкта господарювання промисловості та тактичних дій для їх впровадження шляхом використання запропонованої матриці ухвалення стратегічних рішень.

Розроблено три стратегії фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості: 1. Стратегія підвищення. Застосування даної стратегії доцільно при низькому рівні ФБ підприємства. Дана стратегія спрямована на перехід підприємства до діапазону з більш високим рівнем фінансової безпеки за кожною зі сфер. 2. Стратегія стабілізації та підвищення. Застосування даної стратегії доцільно здійснювати при знаходженні підприємства у стані, який характеризується середнім рівнем ФБ за всіма сферами. Стратегія спрямована на стабілізацію існуючого фінансового стану суб'єктів господарювання та формування умов для переміщення у стан з більш високим рівнем ФБ. 3. Стратегія стабілізації. Стратегію доцільно застосовувати у випадку, коли підприємство характеризується високим рівнем ФБ, вона спрямована на закріплення існуючого рівня ФБ.

Розроблено перелік тактичних дій у рамках кожної із запропонованих стратегій за всіма сферами ФБ. Для сфери забезпечення зростання доходності капіталу суб'єктів господарювання запропоновані дії наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Тактичні дії за запропонованими стратегіями фінансової безпеки для сфери забезпечення зростання доходності капіталу суб'єктів господарювання

Стратегія	Складова	Тактичні дії за стратегією
Стратегія підвищення	Внутрішня	скорочення видатків на виробництво продукції та іншу операційну діяльність, зменшення адміністративних витрат; виділення фінансових ресурсів на оновлення основних засобів підприємства; фінансування дій з диференціювання продукції, підвищення вартості продукції
	Зовнішня	фінансування досліджень з пошуку можливостей придбання сировини та обладнання за нижчою ціною; фінансування розробок нових ринків збуту продукції; фінансування підвищення технічного рівня виробництва
Стратегія стабілізації та підвищення	Внутрішня	проведення ревізії адміністративних витрат з метою зниження у разі можливості; виділення фінансових засобів на підвищення кваліфікації персоналу організації
	Зовнішня	виділення фінансових ресурсів на моніторинг технічного рівня виробництва; фінансування проведення маркетингових досліджень і розробка нових видів продукції; закріплення позицій на ринках, що є освоєними
Стратегія стабілізації	Внутрішня	проведення ревізії технічного рівня обладнання та основних фондів; фінансування забезпечення високого рівня кваліфікації персоналу підприємства

Стратегія	Складова	Тактичні дії за стратегією
Стратегія стабілізації	Зовнішня	виділення засобів на закріплення позицій на внутрішньому та зовнішньому товарних ринках; фінансування дій з продовження існуючих контактів з постачальниками сировини та матеріалів

Вибір стратегії ФБ базується на прогнозуванні її рівня, що притаманний суб'єктам господарювання промисловості, шляхом використання методів теорії ймовірностей, а саме – марківських процесів. Здійснено прогнозування рівня ФБ суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону на основі розрахунку перехідних ймовірностей для кожного з рівнів за всіма сферами ФБ за формулою:

$$(p_1(k), \dots, p_n(k)) = (p_1(k-1), \dots, p_n(k-1)) \times P, \quad (1)$$

де $(p_1(k), \dots, p_n(k))$ – вектор розподілу ймовірностей на k -ому кроці; P – матриця перехідних ймовірностей.

На рис. 3 зображено фактичну та теоретичну динаміку рівня ФБ для ДП ХМЗ «ФЕД» (прямокутники) і ВАТ «Турбоатом» (кола) для сфери забезпечення зростання доходності капіталу підприємства за період з 2010 по 2013 рр.

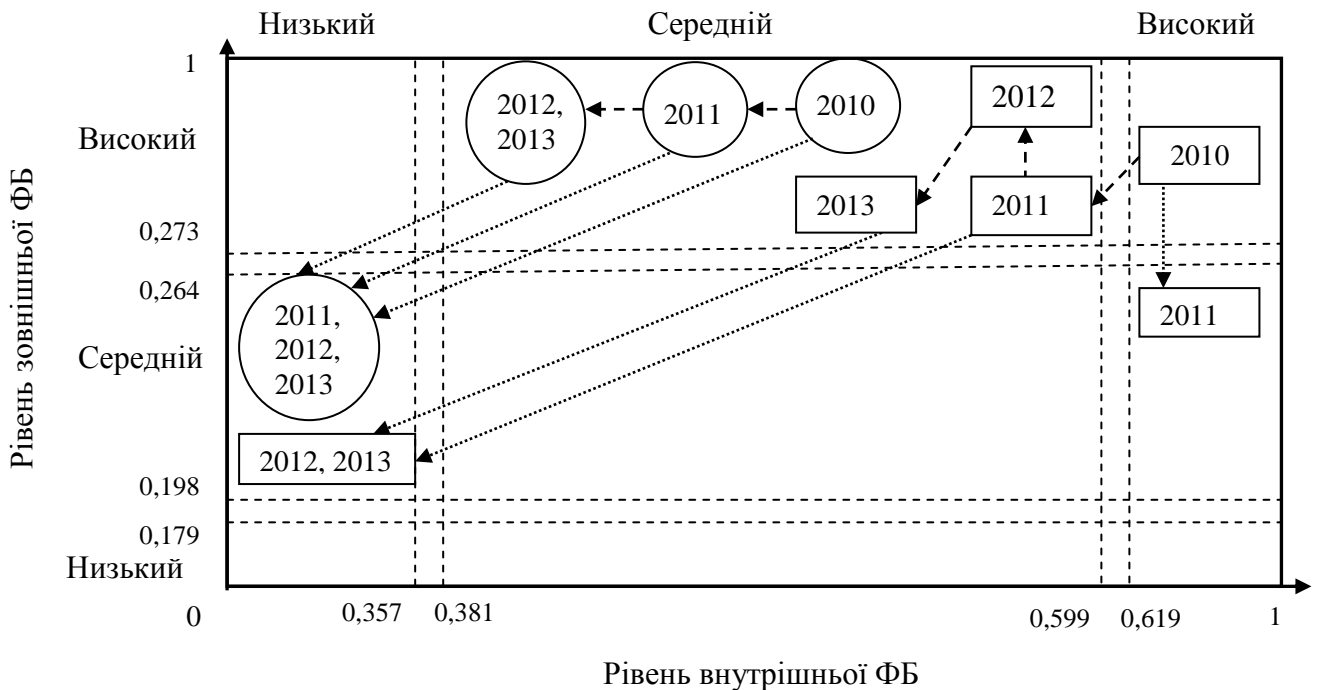

Рис. 3. Фактична та теоретична динаміка рівня ФБ ДП ХМЗ «ФЕД» і ВАТ «Турбоатом» для сфери забезпечення зростання доходності капіталу підприємства*

* Примітка: $--\rightarrow$ – переходи, які характеризуються найбільшим рівнем ймовірності, у даному випадку знаходяться в діапазоні $[0,53; 0,62]$;

$\cdots\rightarrow$ – переходи, які характеризуються меншим рівнем ймовірності, у даному випадку знаходяться в діапазоні $[0,25; 0,47]$.

Основними висновками за результатами прогнозування є такі. Для ДП ХМЗ «ФЕД» найбільш вірогідним протягом 2011 – 2013 років є перехід з квадранта, який характеризується високим рівнем ВФБ і ЗФБ, до квадранта із середнім рівнем ВФБ і високим рівнем ЗФБ (за даною сферою ФБ суб'єктів господарювання); для ВАТ «Турбоатом» – затримання у квадранті із середнім рівнем ВФБ і високим рівнем ЗФБ. Для уникнення даного переходу для ДП ХМЗ «ФЕД» і забезпечення стабільно високого рівня фінансової безпеки за даною її сферою у наступних періодах необхідним є вибір стратегії стабілізації для зовнішньої та внутрішньої складових фінансової безпеки. Для ВАТ «Турбоатом» пропонується вибір стратегії стабілізації та підвищення за ВФБ і стратегії стабілізації за ЗФБ для переходу до стану з високим рівнем ВФБ і ЗФБ.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з подальшого розвитку теоретичних положень і методичного забезпечення з формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості України.

На основі отриманих результатів сформовано такі висновки.

1. На основі узагальнення існуючих теоретичних підходів до визначення поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості здійснено його уточнення, за яким фінансова безпека розглядається як якісно і кількісно визначений фінансовий стан підприємства (статична характеристика) та діяльність (динамічна характеристика), спрямована на його досягнення, що характеризується збалансованістю та якістю використання фінансових інструментів суб'єкта господарювання і його здатністю реалізувати свою місію, забезпечувати стабільний розвиток у разі негативного впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів.

2. Шляхом узагальнення та вдосконалення теоретичних положень з формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості визначено поняття стратегії фінансової безпеки, обґрунтовано доцільність формування стратегій фінансової безпеки за такими її сферами: забезпечення зростання доходності капіталу підприємства; формування фінансових ресурсів підприємства; забезпечення фінансової стабільності підприємства та мінімізації ризиків; інвестиційно-інноваційною. Уточнені теоретичні положення використано як підґрунтя для розроблення методичного забезпечення з формування стратегій фінансової безпеки.

3. Узагальнення наявних методичних підходів, практичного досвіду формування стратегій фінансової безпеки суб'єктами господарювання промисловості дало змогу запропонувати послідовність етапів з їх формування. Впровадження розробленої послідовності етапів забезпечить ефективну організацію заходів з формування стратегій фінансової безпеки та тактичних дій з їх практичного застосування.

4. На основі монографічного та структурно-логічного аналізу обґрунтовано систему часткових показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої фінансової

безпеки суб'єктів господарювання промисловості, до складу якої входять: для внутрішньої фінансової безпеки – кількісні показники за групами оцінки ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності, рентабельності та інноваційної активності та якісні, що розподілені за сферами фінансової безпеки; для зовнішньої фінансової безпеки – кількісні показники економічного розвитку держави, динаміки кредитного, фондового, страхового ринку, інвестиційно-інноваційних процесів вітчизняної економіки та якісні, розподілені за сферами фінансової безпеки. Використання розробленої системи часткових показників фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості дозволить визначити найбільш вразливі сфери фінансової діяльності та підвищити їх безпеку на основі здійснення своєчасних заходів з управління фінансовими ресурсами.

5. Шляхом аналізу існуючих теоретичних підходів до визначення показників внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки, а також за допомогою використання методів експертного аналізу, удосконалено процедуру формування інтегральних показників внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, згідно з якою визначено вагомість обраних часткових показників за всіма сферами безпеки на основі застосування методів регресійного, таксономічного, експертного аналізу. Практичне впровадження розробленої процедури дозволяє вчасно визначити внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці підприємств та ухвалити управлінські рішення з їх попередження.

6. Розроблено методичний підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, згідно з яким здійснено оцінку рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості Харківського регіону за період з 2004 по 2010 роки. На основі проведених розрахунків визначено межі для низького, середнього та високого рівнів фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості. Розроблений підхід забезпечує здатність підприємства до швидкого пристосування до змін зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища та виступає як ефективний апарат підтримки ухвалення рішень щодо формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості.

7. Обґрунтовано і розроблено методичне забезпечення формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості (підприємств важкого машинобудування), за яким залежно від рівня фінансової безпеки запропоновано формувати три стратегії: підвищення, стабілізації, підвищення і стабілізації ФБ. За кожною зі стратегій розроблено перелік стратегічних дій за всіма сферами фінансової безпеки для її внутрішньої та зовнішньої складових, що уможливорює покращення фінансового стану суб'єктів господарювання промисловості.

8. Шляхом прогнозування рівня фінансової безпеки ДП ХМЗ «ФЕД» і ВАТ «Турбоатом» на період 2011 – 2013 рр. сформовано стратегії їх фінансової безпеки за зовнішньою та внутрішньою складовими за всіма її сферами. Отримані результати підтверджують практичну значущість розроблених теоретичних положень і методичного забезпечення з формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Верещагіна Г. В. Формування системи показників оцінки рівня внутрішньої фінансової безпеки промислових підприємств / Г. В. Верещагіна, О. Е. Пономаренко // *Управління розвитком : збірник наукових робіт.* – Х. : ХНЕУ, 2010. – Випуск 17 (93). – С. 34–37.

Особистий внесок: запропоновано та реалізовано алгоритм формування системи показників оцінки рівня внутрішньої фінансової безпеки підприємства.

2. Пономаренко О. Е. Теоретичні аспекти фінансової безпеки підприємств / О. Е. Пономаренко // *Економіка розвитку.* – 2010. – № 1 (53). – С. 77–80.

3. Пономаренко О. Е. Аналіз рівня фінансової безпеки промислових підприємств у контексті удосконалення стратегії її забезпечення / О. Е. Пономаренко // *Вісник економіки транспорту і промисловості : збірник науково-практичних статей.* – Х. : УкрДАЗТ, 2010. – Випуск 29. – С. 169–173.

4. Пономаренко О. Е. Розробка стратегічних дій щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості / О. Е. Пономаренко // *Культура народів Причорномор'я. Серія: Економічні науки.* – Симферополь : ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2010. – № 196. – С. 173–177.

5. Пономаренко О. Е. Формування простору індикаторів оцінки рівня зовнішньої фінансової безпеки в контексті підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання промисловості / О. Е. Пономаренко // *Бізнес Інформ.* – 2011. – № 3. – С. 107–110.

6. Пономаренко О. Е. Розробка алгоритму формування рекомендацій щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості / О. Е. Пономаренко // *Бізнес Інформ.* – 2011. – № 10. – С. 41–44.

7. Пономаренко О. Е. Формування інтегральних показників оцінки рівня зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості / О. Е. Пономаренко // *Управління розвитком : збірник наукових робіт.* – Х. : ХНЕУ, 2011. – Випуск 22 (119). – С. 62–66. (Стаття опублікована за результатами роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика», Харків, 15 – 16 листопада 2011 р.)

8. Верещагіна Г. В. Формування інтегральних показників оцінки рівня внутрішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості України / Г. В. Верещагіна, О. Е. Пономаренко // *Бізнес Інформ.* – 2011. – № 11. – С. 155–157.

Особистий внесок: запропоновано та реалізовано алгоритм оцінки вагомості кількісних показників внутрішньої та зовнішньої фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості.

9. Пономаренко О. Е. Використання нечітких множин при оцінці рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості / О. Е. Пономаренко // *Бізнес Інформ.* – 2012. – № 9. – С. 109–113.

Публікації за матеріалами конференцій

10. Пономаренко О. Е. Вибір показників оцінки рівня фінансової безпеки промислових підприємств / О. Е. Пономаренко // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» [Електронний ресурс]: ред. В. С. Пономаренко, Т. І. Лепейко, О. М. Ястремська. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

11. Пономаренко О. Е. Удосконалення процесу розробки стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства / О. Е. Пономаренко // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. мол. вчених, аспірантів і студентів «Актуальні проблеми науки та освіти молоді: теорія, практика, сучасні рішення – 2010» [Електронний ресурс]: ред. В. С. Пономаренко, О. І. Пушкар. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Мб RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

12. Пономаренко О. Е. Розробка рекомендацій щодо формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості / О. Е. Пономаренко // Матеріали VII Міжнар. наук.-пр. конф. «Актуальні проблеми економіки, менеджменту, маркетингу» (Львів, 10–11 лютого 2012 р.). – Л. : Львівська економічна фундація, 2012. – Ч. II. – С. 8–10.

13. Пономаренко О. Е. Роль фондового ринку в забезпеченні фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості України / О. Е. Пономаренко // Матеріали Всеукр. наук.-пр. конф. «Роль вищих навчальних закладів у розвитку та популяризації фондового ринку України» (Київ, 24 лютого 2012 р.). – К. : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2012. – С. 13.

АНОТАЦІЯ

Пономаренко О. Е. Формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит – Харківський національний економічний університет, Харків, 2013.

У дисертаційній роботі уточнено визначення поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання, узагальнено та вдосконалено теоретичні положення формування стратегій їх фінансової безпеки. Запропоновано послідовність етапів формування стратегій фінансової безпеки суб'єктів господарювання промисловості, обґрунтовано систему часткових показників оцінювання внутрішньої та зовнішньої складових їх фінансової безпеки та розроблено процедуру формування інтегральних показників для цих складових.

Розроблено методичний підхід до оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств промисловості та методичне забезпечення з формування стратегій їх фінансової безпеки. На основі розробленого забезпечення здійснено формування стратегії фінансової безпеки підприємств важкого машинобудування.

Ключові слова: фінансова безпека, стратегія фінансової безпеки, суб'єкти господарювання промисловості, внутрішня фінансова безпека, зовнішня фінансова безпека, рівень фінансової безпеки підприємства.

АННОТАЦІЯ

Пономаренко Е. Э. Формирование стратегий финансовой безопасности субъектов хозяйствования промышленности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08. – деньги, финансы и кредит – Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2013.

В диссертации осуществлено обобщение существующих подходов к определению финансовой безопасности субъектов хозяйствования, на основании чего предложено определение, в соответствии с которым финансовая безопасность рассматривается как определенное состояние предприятия и деятельность по достижению данного состояния. Осуществлено обобщение и усовершенствование теоретических положений по формированию стратегий финансовой безопасности субъектов хозяйствования промышленности, в ходе чего обоснована целесообразность выделения внутренней и внешней составляющих финансовой безопасности при формировании стратегий.

Обоснована целесообразность выделения таких сфер финансовой безопасности субъекта хозяйствования: обеспечение роста доходности капитала, формирование финансовых ресурсов, обеспечение финансовой стабильности и минимизации рисков, инвестиционно-инновационная.

Разработана последовательность этапов формирования стратегий финансовой безопасности субъектов хозяйствования промышленности, которая базируется на обобщении существующих методических подходов и практического опыта формирования этих стратегий в условиях отечественных предприятий промышленности.

В исследовании обоснован перечень релевантных количественных и качественных показателей оценивания внешней и внутренней финансовой безопасности субъектов хозяйствования промышленности, предложена и применена на практике процедура формирования интегральных показателей оценивания уровня внешней и внутренней финансовой безопасности обозначенных субъектов по всем сферам их финансовой безопасности. Расчет интегральных показателей базировался на применении методов корреляционно-регрессионного анализа, таксономии, методов экспертного анализа и анализа иерархии.

На основании предложенных интегральных показателей в диссертационном исследовании предложен методический подход к оцениванию уровня финансовой безопасности субъектов хозяйствования, который базировался на определении границ для различных состояний данной безопасности. При выявлении границ интервалов для различных состояний безопасности использованы методы кластерного анализа и логика нечетких множеств.

Методический подход в исследовании был реализован путем осуществления оценки уровня финансовой безопасности наиболее крупных (по объемам

реализованной продукции) промышленных предприятий Харьковского региона, на основании результатов оценки сделаны выводы о состоянии финансовой безопасности отечественных предприятий тяжелого машиностроения.

Разработано и обосновано методическое обеспечение по формированию стратегий финансовой безопасности субъектов хозяйствования промышленности с использованием матричного метода, согласно которому предложено три альтернативные стратегии финансовой безопасности (повышения, стабилизации, повышения и стабилизации) для каждой из сфер финансовой безопасности в зависимости от существующего и прогнозного ее уровней для конкретного субъекта хозяйствования. Приведен перечень стратегических целей и тактических действий в рамках каждой из предложенных стратегий для всех сфер финансовой безопасности.

На основе использования разработанного методического обеспечения, а также математического аппарата теории вероятности и марковских процессов, в исследовании осуществлено прогнозирование уровня финансовой безопасности наиболее крупных предприятий отрасли тяжелого машиностроения Харьковского региона до 2013 года и формирование стратегий их финансовой безопасности с использованием предложенной матрицы принятия стратегических решений субъектов хозяйствования промышленности.

Ключевые слова: финансовая безопасность, стратегия финансовой безопасности, субъекты хозяйствования промышленности, внутренняя финансовая безопасность, внешняя финансовая безопасность, уровень финансовой безопасности предприятия.

ANNOTATION

Ponomarenko O. E. The process formation of the financial security strategies for the industrial enterprises. – Manuscript.

The dissertation for the degree of the candidate of science in economics. Speciality 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2013.

The thesis deals with the problem of clarifying the notion of the financial security of the industrial enterprises as well as generalizes and improves the theoretical propositions of the strategy of the financial security in the process of forming of the industrial enterprises. In this work was suggested the proposal of the sequence of steps which form the strategy of the financial security of the industrial enterprises; also, the system of indicators of internal and external components of their financial security is justified and the procedure of the formation of the financial security integrated indicators is developed.

In this work was suggested the methodical approach for the evaluating the level of the financial security of the industrial enterprises as well as methodological support for the forming of the industrial enterprises` financial security strategy. Based on the suggested methodical approach, the forming of the industrial enterprises` financial security strategy in the sphere of the mechanical engineering has been conducted.

Keywords: financial security, financial security strategy, industrial enterprises, internal financial security, external financial security, level of financial security of the enterprise.

ПОНОМАРЕНКО ОЛЕНА ЕДУАРДІВНА

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 20.12.2012 р. Формат 60x90/16.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Папір офсетний. Друк різнограф.
Наклад 100 прим. Зам. №

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг».
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю.о. А00 № 507350.
61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4. Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96.